

УДК 338.5:631.1

Л. С. Татъянич

ОСОБЛИВОСТІ ЦІНОУТВОРЕННЯ В АПК

Анотація. Розглянуто методику визначення паритетних цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, особливості формування цін на продовольчі товари, а також акцентовано увагу на важливості ціноутворення для сільського господарства, виявленні існуючих тенденцій та розробці пропозицій щодо удосконалення цінової політики.

Ключові слова: ціноутворення, сільськогосподарська продукція, державне регулювання, агропромисловий комплекс.

Summary. The method of determination of parity prices for agricultural and industrial products, especially the formation of prices for food products, as well as the attention on the importance of pricing for agriculture, identify trends, and develop proposals for improvement of the pricing policy.

Key words: pricing, agricultural products, government regulation, agro-industrial complex.

Актуальність теми. Ціновий механізм АПК є складовою цінового механізму всього народного господарства. Принципи комплексного підходу до формування такого механізму нерозривно пов'язані з необхідністю розробки його єдиної методологічної бази, що адекватно відбивала б

об'єктивні економічні процеси і обмежувала б роль суб'єктивних факторів у ціноутворенні.

Постановка проблеми. Україна за природно-ресурсним та аграрним потенціалом посідає провідне місце у світі. На жаль, цей потенціал використовується неефективно, а агропромисловий

© Л. С. Татъянич, 2014

комплекс України за рівнем розвитку відстає від передових країн світу. Саме тому одним із важливих аспектів розбудови економічних відносин є вирішення проблем ціноутворення, які мають місце у механізмі функціонування аграрного ринку. З теорії і практики розвитку економічних систем відомо, що економічні відносини у суспільстві формуються навколо ціни, яка визначає принципи і засади перерозподілу вартостей, а також рівень добробуту учасників економіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичним і практичним питанням розвитку ціноутворення в АПК присвячені праці П. Т. Саблука, В. П. Ситника, О. М. Шпичака, М. Й. Хорунжого, В. А. Валентинова, О. М. Чечеля, О. Г. Шпикуляка, Н. А. Мазур, Л. В. Вакулєнко. Позиції більшості дослідників збігаються в тому, що цінова політика в аграрному секторі має базуватися на вільному ціноутворенні в поєднанні з державним регулюванням і посиленням антимонопольного контролю за цінами на матеріально-технічні ресурси. Вони характеризуються як широким колом проблем, що досліджуються, так і глибиною наукового аналізу. Разом з тим окремі проблеми ціноутворення на продукцію АПК ще й досі недостатньо наведені у результатах досліджень. Серед них значна міжгалузева незбалансованість цін. У роботі ставиться завдання розглянути особливості ціноутворення на продукцію АПК, а також накреслити напрямки вдосконалення цінового механізму і пом'якшення цінового диспаритету між сільським господарством та галузями, що його обслуговують.

Метою статті є привернення й акцентування уваги на важливості ціноутворення для сільського господарства, виявлення існуючих тенденцій та розробка пропозицій щодо удосконалення цінової політики.

Вклад основного матеріалу. Ціни в сільському господарстві мають велике значення для системи ціноутворення загалом. Вони є вихідними для системи цін на споживчі товари, що виробляються із сільськогосподарської сировини.

За цими цінами сільськогосподарська продукція реалізується колективними господарствами, колгоспами, фермерськими господарствами, приватним сектором державі, переробним підприємствам усіх форм власності, у торговельну мережу та безпосередньо споживачам. Такі ціни впливають на кінцеві роздрібні ціни, темпи розвитку сільського господарства, промисловості, рівень оплати праці працівників галузі.

Загалом політика держави спрямована на забезпечення інтересів розвитку промисловості та сільського господарства, зростання матеріальної зацікавленості працівників сільського господарства у виробництві продукції з урахуванням потреб держави та попиту населення.

Система цін на продукцію сільського господарства та послуги, що надаються підприємствам цієї галузі, має сприяти розміщенню сільськогосподарського виробництва, підвищенню ефективності всіх галузей і підрозділів агропромислового комплексу (АПК), еквівалентному обміну між містом і селом.

Ціни АПК мають особливості, що пояснюються чинниками, які діють у цій сфері.

Так, ціни АПК впливають на рівень роздрібних цін на споживчі товари, тому що переважна більшість останніх складається з продукції сільськогосподарського виробництва. У роздрібній ціні, як правило, більшу частку становить ціна закупівлі, тобто ціна підприємства АПК. Ціни АПК, у свою чергу, залежать від цін на продукцію важкої промисловості, будівельного комплексу та підприємств, що здійснюють ремонтні роботи, від тарифів на вантажні перевезення, цін на пально-мастильні матеріали.

Ціни на продукцію підприємств-виробників АПК поділяються на дві великі групи — продукцію рослинництва та тваринництва.

У свою чергу, продукція рослинництва та тваринництва класифікується за різними ознаками:

- сезонами виробництва та реалізації;
- якістю продуктів.

Велика кількість овочів, плодів, фруктів розподіляється за сезонами виробництва та реалізації. Це пояснюється різними причинами: природно-кліматичними умовами, сезонністю виробництва більшості продукції сільського господарства й на більшості території України, різницею в часі між виробництвом і реалізацією й необхідністю зберігання продукції, різницею в умовах зберігання її різних видів. При цьому основна мета — постійно забезпечувати населення продуктами харчування.

Встановлення ціни на сільськогосподарську продукцію спрямоване на стимулювання виробництва продукції в період між сезонами її збирання та рівномірну реалізацію протягом року. Сезонність встановлення цін впливає на рівень роздрібних цін. Особливо це стосується плодоовочевої продукції (овочі першого врожаю — огірки, помідори — у лютому, березні коштують дорожче, ніж у період масового збирання).

На зміну цін за цією ознакою впливають також терміни зберігання продукції. Для більшості овочів ціни встановлюються залежно від термінів зберігання: що більший термін зберігання, то менша ціна за інших рівних умов. Це пов'язано з тим, що зі збільшенням тривалості зберігання якість продукції знижується (так, картопля в березні коштує дешевше, ніж у період збирання врожаю — у вересні-жовтні).

Система диференціації цін в АПК за якістю продуктів спрямована на стимулювання ви-

робництва високоякісної продукції. Підвищення якості продукції сприяє задоволенню потреб споживачів, підвищує ефективність виробництва і зменшує збитки підприємства. Так, зі зростанням цукристості цукрових буряків підприємства мають змогу збільшити обсяги виробництва цукру. Підвищення жирності молока сприяє збільшенню обсягів виробництва вершкового масла та іншої молочної продукції.

Підвищення якості продукції в сільському господарстві стимулюється також за допомогою базисних цін і системи знижок і надбавок. Для розрахунку кінцевої ціни встановлюються базисна ціна та базова кондиція.

Залежно від цього вироби поділяються за якістю, сортами та категоріями.

Знижки та надбавки встановлюються як у натуральному, так і в грошовому вираженні. Так, на зернові та олійні культури вони нараховуються в натуральних одиницях до базисних кондицій і розраховуються до фізичної маси виробу залежно від ступеня вологості та забруднення. Якщо ці показники нижчі за передбачені базовою кондицією, нараховується надбавка до фізичної маси виробу, якщо нижчі — знижка.

Грошові знижки (надбавки) застосовуються тоді, коли спостерігаються відхилення від базових кондицій інших якісних показників: пошкодження зерен, зараженість їх різними хворобами та шкідниками. Додатково оплачуються також процеси висушування та очищування зерна, якщо це здійснюється на елеваторах або на зерноприймальних пунктах. Крім того, ціна на зерно залежить від сортності. Так, найвища ціна встановлюється на пшеницю твердих сортів з надбавкою до м'яких сортів залежно від кількості клейковини.

При встановленні цін на картоплю враховуються такі показники якості, як розмір бульб, харчова цінність, смакова якість, забрудненість. На технічну картоплю ціна встановлюється залежно від вмісту крохмалю та інших чинників.

Ціни на молоко залежать від базисних кондицій за такими показниками, як жирність і сортність, наявність бактерій, кислотність.

У сучасних умовах на українському сільськогосподарському ринку функціонує велика кількість комерційних посередників, що призводить до зростання збутових ланцюгів та цін. Тобто через невиважено аграрну політику, яка створила деформовану систему ринкових відносин, виробник практично не може впливати на ціноутворення на вироблену ним продукцію. Рівень ціни на аграрну продукцію визначає не пропозиція, а посередники, які платять готівковими коштами і саме тоді, коли вони необхідні. Через це ціна, сформована в такий спосіб, практично не забезпечує прибутку аграрію й виробництво стає збитковим. Натомість посередник, придбавши продукцію за без-

цінь, продає її кінцевому споживачеві за ціною, яка забезпечує посереднику високий прибуток.

Також слід відмітити відсутність стійких зв'язків між сільськогосподарськими виробниками та супермаркетами (овочевими відділами). На жаль, багато «зеленої» продукції у вітчизняній роздрібній торгівлі представлено виробниками з Туреччини, Польщі, Китаю, Голландії тощо.

У процесі ціноутворення на сільськогосподарську продукцію слід врахувати вплив трьох груп факторів: вартість засобів виробництва та предметів праці; вартість робіт, послуг, насіння; вартість послуг з переробки і реалізації продукції.

Ці фактори враховуються в першу чергу, але при ціноутворенні в сільському господарстві слід врахувати ще одну особливість — нееквівалентність міжгалузевго обміну і диспаритет цін. Через відсутність еквівалентності міжгалузевго обміну сільське господарство втрачає свої активи, різко знижуються можливості не тільки розширеного, а й простого відтворення виробництва. Ця тенденція заслуговує на увагу й оцінку з огляду на необхідність втручання на державному рівні.

Особливістю галузі є те, що виробництво продукції суттєво залежить від природно-кліматичних умов, а також часто спостерігаються відмінності в продуктивності худоби і земель. Виробничі витрати зумовлені як природними чинниками (клімат, рельєф, земля, опади), так і економічними (забезпеченість ресурсами, розміри виробництва, ступінь еластичності попиту та пропозицій). Саме тому аграрний сектор потребує державного регулювання, оскільки регулюючи ціни, держава здійснює вплив на відтворювальний процес у сільському господарстві. Завдання державного регулювання цін полягає в тому, щоб не допустити високого рівня інфляції та забезпечити необхідну прибутковість виробникам сільськогосподарської продукції.

Ринкова система ціноутворення в аграрному секторі не повинна відриватися від рівня видатків виробництва та величини вартості продукції. Ціна може коливатися в певних межах: мінімальний її рівень при реалізації визначається видатками на виробництво продукції, а максимальний — попиту. «Мінімальний рівень цін повинен бути спрямований на захист інтересів сільськогосподарських товаровиробників, тобто на відшкодування видатків виробництва (з урахуванням інфляції) та на забезпечення гарантованого прибутку за умов спаду виробництва» [6, с. 92].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Як показує досвід економічно розвинутих країн, державне регулювання сільського господарства — явище не випадкове. Так, наприклад, щороку Рада Міністрів ЄС визначає цільові ціни за видами сільськогосподарської продукції, які є верхньою межею цін всередині ЄС і, здебільшого, істотно

перевищують ціни світового ринку. Окрім цього, для запобігання дешевому імпорту, який може знизити цільову ціну, на всі імпортовані продукти встановлюється мито у розмірі різниці між світовою і цільовою цінами.

Без активної позиції держави щодо регулювання цін на сільськогосподарську продукцію не вдасться зламати вузький економічний егоїзм посередників та переробників, і сільське господарство залишатиметься збитковою галуззю з виробництва більшості видів продукції.

Державі необхідно використовувати гарантовані або захисні ціни, які індексуються залежно від інфляційних процесів, забезпечують мінімальний рівень прибутковості сільськогосподарського виробництва. Вони використовуються державою при закупівлі окремих видів товарів для забезпечення своїх мінімальних потреб. Державна цінова політика тільки тоді буде ефективною, коли ціни забезпечуватимуть необхідні темпи розширеного відтворення, а прибуток на вкладений капітал буде достатнім, щоб не відбувся його перелив в інші галузі. Ціну доцільно визначати, виходячи з нормативних показників собівартості виробництва, витрат на збут, плати за оренду земельних ділянок, вартості майна, адміністративних, фінансових та інших витрат операційної діяльності та достатньої норми прибутку.

Для усунення існуючого диспаритету між сільським господарством і тими галузями, що його обслуговують, необхідно, по-перше, застосувати методику визначення паритетних цін на сільськогосподарську і промислову продукцію, якими компенсуються суспільно необхідні витрати і забезпечується однаковий для всіх сфер діяльності рівень прибутку на вкладений капітал (включаючи вартість землі) з урахуванням терміну його обігу. По-друге, важливе значення має законодавче посилення антимонопольного контролю за формуванням цін на матеріально-технічні ресурси і послуги, що надаються сільському господарству, шляхом встановлення граничних цін на продукцію монопольних підприємств.

Створення інтервенційних фондів буде сприяти стабілізації ринкових цін, а також забезпечу-

вати гарантовану нижню цінову межу. Досвід зарубіжних країн показує: бюджетні кошти для їх функціонування необхідні на початковому етапі, далі вони функціонуватимуть на умовах повного госпрозрахунку, самофінансування і самоокупності, тому що закуповують агропродукцію за нижчими цінами, а продають за вищими.

Необхідно встановлювати граничний розмір посередницьких і торговельних надбавок за видами кінцевої продукції відносно закупівельної або оптової ціни, що дасть змогу протидіяти невиправданому завищенню роздрібних цін.

Ефективним шляхом також є стимулювання державою створення агропромислових формувань завершеного технологічно-організаційного циклу, в яких сільське господарство стане не сировинним придатком, а рівнозначним партнером агропромислової інтеграції, і його результат залежатиме від спільної діяльності, від кінцевого доходу відповідної продуктової вертикалі

Література

1. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств / В. Г. Андрійчук. — 2-ге вид., допов. і перероб. — К. : КНЕУ, 2002. — 624 с.
2. Валентинов В. А. Визначення напрямів цінового регулювання в аграрному секторі / В. А. Валентинов // Економіка АПК. — 2005. — № 4. — С. 87–89.
3. Саблук П. Т. Ціна — запорука ефективності сільськогосподарського виробництва / П. Т. Саблук // Наук. вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент та бізнес» / редкол. : Д. О. Мельничук (відп. ред.) та ін. — К. : ВЦ НУБіПУ, 2010. — Вип. 154. — Частина 1. — 378 с.
4. Хорунжий М. Й. Проблеми ціноутворення на сільськогосподарську продукцію / М. Й. Хорунжий // Економіка АПК. — 2011. — № 1. — С. 57–61.
5. Шпикуляк О. Г. Проблеми економічних відносин в механізмі ціноутворення аграрного ринку / О. Г. Шпикуляк // Економіка АПК. — 2009. — № 10. — С. 77–82.